

Władysław Tatarkiewicz -BIBLIOGRAFIE

* 3. dubna 1886 Varšava
+ 4. dubna 1980 Varšava

Studium

- Varšava, Curych, Berlín
- Marburg – Philipps-Universität Marburg
- disertační práce - 1910: Die Disposition der Aristotelischen Prinzipien (Systém pojmů ve filosofii Aristotela)

Univerzitní a pedagogická činnost

Varšava

1913–1919

- publikační činnost, životopis - klasicistního sochaře Jakuba Tatarkiewiczze, historie výtvarného umění v Polsku v 19. století, cesta do Petrohradu

1913 – přednášel filosofii na vyšších ženských školách

1915–1919 – svobodná Varšavská univerzita – přednášky z filosofie

Vilnius

- katedra filosofie – 1919–1921

Poznaň

- katedra dějin umění – 1922/1923

působení ve Varšavě

1923–1960

Varšavská univerzita – katedra filosofie

1939–1945 – tajné přednášky (II. sv. válka)

1950–1956 – zákaz přednášení (komunismus)

1956–1960 – katedra estetiky

VĚDECKÉ PUBLIKACE

filosofie

- O szczęściu (1947) - O štěstí
- třísvazkové Dějiny filosofie (1931, 1950)
- Droga do filozofii i inne rozprawy filozoficzne - Cesta filosofii

estetika

- Skupienie i marzenie. Studia z zakresu estetyki (1951) - Uvažování a snění
- Cesta skrze estetykę - Droga przez estetykę (1972)
- Historie шести pojmů - Dzieje sześciu pojęć (1975)

Dějiny estetiky – Historia estetyki (1960, 1967)

- Starověká estetika - Estetykastarozytna
 - Středověká estetika - Estetykaśredniowieczna
 - Novověká estetika - Estetykanowozytna
-

Historie pojmu „UMĚNÍ“

latinsky – *ars*

řecky – τέχνη – *techne*

ANTIKA

UMĚNÍ

- tvoří pole pravidel

-> DOVEDNOST

dovednost vyrobit nějaký předmět, dům, sochu, loď, postel, hrnek, oblečení

-> SCHOPNOST

schopnost velení armádě, vyměřování pole, přesvědčování publika

POEZIE -> FANTACZIE, NADŠENÍ, TOUHA

(opak umění)

STŘEDOVĚK

liberales – svobodná umění

TRIVIUM - gramatika, rétorika, dialektika

QUADRIVIUM - aritmetika, geometrie, astronomie a hudba (muzikologie)

vulgares – vázaná/mechanická umění

-> vyžadují fyzickou práci

sochařství, malířství, tesařství, hrnčířství, vojenství

pozice malířství a sochařství

tvořena podle pravidel -> umění

rozpor:

vyžadovala fyzickou práci

X -> svobodná umění

nebyla užitečná

X -> vázaná umění

1747 – Charles Batteux - *Lebeauxartsreduits a un meme principe*

-> KRÁSNÁ UMĚNÍ

třístupňové rozdělení

- umění mechanická:

řemesla

- užitá umění:

pěkný, užitečný předmět

- krásná umění:

uspokojení duchovních potře

Spory o definici umění

TVORBA DEFINICE:

- stanovit rod, do kterého daný pojem náleží
- definovat specifické vlastnosti rodu

ROD UMĚNÍ = vědomá lidská činnost

= výtvor vycházející z této činnosti

specifické vlastnosti umění ?

Specifickou vlastností umění je to, že...

1. tvoří krásu
2. napodobuje skutečnost
3. dává věcem formu, tvar, strukturu
4. vyjadřuje expresi
5. vyvolává estetický prožitek
6. šokuje

ad. 1

- klasická definice využívána do 18. století
- def.: „*Uměním se nazývá ten rod lidské tvorby, který směřuje ke kráse a dosahuje ji.*“

ad. 2

- od antiky po 18. století
- def.: „*Umění napodobuje skutečnost.*“

ad. 3

- 19. – 20. století
- def.: „*Umění tvoří předměty – dává formu, tvar či strukturu materiálu a myšlenkám.*“

ad. 4

- 20. – 20. století
- odkaz na tvůrce, nikoliv na um. dílo
- Condillac, Diderot, romantici, **Benedetto Croce**
- filosofie, psychologie umění, abstraktní umělci

ad. 5

- 19. – 20. století
- def.: „*Specifickou vlastností umění je, to že evokuje estetický prožitek – údiv a vzrušení.*“
- odkazuje na percepci um. díla
 - podobně jako definice: „specifickou vlastností umění je to, že tvoří krásu“

ad. 6

- 20. století
- def.: „*Úkolem umění není exprese, ale impresi – navodit silný dojem, útočit na diváka.*“

konvenční umění vs. avantgarda

- 2. polovina 19. století
- konvenční umění:
 - program – pravidla
 - tvorba „krásného“ umění
 - dojem - potěšit nikoliv otřást

Avantgarda

- PROTIKLADY – OPOZICE vůči konvenčnímu umění
- tři období:
 - „odmítnutí - prokletí“
 - „bojující“
 - „vítězní“

Klasifikace umění

ANTIKA

SOFISTÉ

- užitečné – nutné pro život
- příjemné – doplňkem života

Plutarchos (46–127)

- užitečné

- příjemné
- kultivuje dovednosti

PLATON

klasifikace podle vztahu ke skutečnosti

- výrobní
- reprodukční
- >
- produkování reálných předmětů
- fikce

ARISTOTELES

- umění doplňuje přírodu
- umění napodobuje

UMĚNÍ VOLNÁ A VÁZANÁ

artes liberales a artes vulgares

- fyzická práce - podmínka plynoucí ze společenského kontextu

Marcus Fabius Quintilianus (35–96)

- teoretická umění – např. astronomie
- umění bez produktu + činnost – např. tanec
- umění s produkty – např. malířství

Marcus Tullius Cicero (106 – 23 př. n. l.)

kritérium – vážnost umění

- nejvýznamnější (*artemaximae*) – politické a vojenské velení
- střední (*mediocres*) – myšlenkové umění – věda, poezie, rétorika
- menší (*minores*) – ostatní - malířství, sochařství, hudba, scénické umění, atletiku

Marcus Tullius Cicero

kritérium – mluva

- umění němé (*quasi mutae*)
- umění se slovy (*in katione et in lingua*)

PLÓTÝNOS

kritérium – intelektuálnost

Umění, které ...

- 1) vytváří fyzické předměty - architektura
- 2) souvisí s přírodou - jak medicína, tak zemědělství
- 3) napodobuje přírodu – malířství, sochařství
- 4) zdokonaluje a vylepšuje lidskou činnost - jako rétorika, politika
- 5) je čistě intelektuální - geometrie

STŘEDOVĚK

- *liberales* – svobodná umění

gramatika, rétorika, dialektika - **Trivium**

aritmetika, geometrie, astronomie a hudba – **Kvadrivium**

- *vulgares* – vázaná/mechanická umění

-> vyžadují fyzickou práci

vulgares – vázaná/mechanická umění

- 12. století – snahy o rozdělení např.:
 - *arsvictuaria* – sloužící k obživě
 - *lanificaria* – sloužící k odívání
 - architektura – dávající stavby
 - *suffragatoria* – prostředky k transportu

- medicinaria - léčí nemoci
- negotiatoria – směna bohatství (bankovníctví)
- militaria - umění obrany

Hugo ze svatého Viktora
(1097 – 1141)

- lanificium - odívání
- armatura – strojnictví (architektura)
- navigatio - doprava
- agricultura - zemědělství
- venatio – lov/myšlivost
- medicina - lékařství
- theatrica – divadelnictví
 - umění, která baví publikum – nejen divadlo, také veřejné soutěže, cirkusy, rétorická vystoupení

Tomáš Akvinský

- umění je správné pořadí myšlenek
(*recta ordinatio rationis*)

Vztah umění a poezie

ANTIKA

- Proč není poezie uměním:
 - netvoří z materiálu
 - netvoří podle pravidel

UMĚNÍ	POEZIE
- obecná pravidla	- individuální myšlenky
- rutina	- tvorba
- dovednost	- inspirace

-> poezie byla postavena proti umění

POEZIE A JASNOVIDECTVÍ

básník počítá s pomocí Apollóna a Múz
poezie je inspirovaná bohy/vyšším řádem
básník je **nástrojem** božstev

POEZIE A IRACIONALITA

poezie určuje **cestu duši**

PROSTŘEDEK: fascinace, iracionalita, očarování, svádění mysli
přístupy:

- odmítání – poezie manipuluje – Platon
- přijímání – má velkou sílu – působí nadlidsky

POEZIE A ZNALOST

- UMĚNÍ
 - znalost technických schopností
 - empirická zkušenost
 - jevy z reálného světa
- POEZIE
 - znalost nejvyššího řádu – „obcuje s božskou podstatou“

- znalost intuitivní a iracionální - duchovní svět
- rozpoznání podstaty bytí

Platon

poezie je poznání

- *mania*
apriorní poznání ideální existence
- *techné*
reprodukce smyslové skutečnosti
- *poiesis* – pojem pro básně a hudbu

Aristoteles

odmítá manickou poezii

zůstává u poezie spočívající v nápodobě
poezie na úrovni výtvarného umění

dvě složky „mimetického“ umění:

- jak by skutečnost mohla vypadat – dotváří skutečnost
- jak vypadá

„Uspokojení, kterého dosahují, spočívá v tom, že posluchač či divák rozpoznává v jejich tvarech reprodukovanou skutečnost.“

Středověk

- neindividuální charakter umění
- umění = *habitus* – návyk dovednosti; návyk praktického intelektu

Tomáš Akvinský

umění = uspořádání rozumu

„lidské činy za pomoci určitých prostředků dojdou do stanoveného cíle“

Renesance

- bezprostřední inspirace umění (neoplatonismu - Marsilio Ficino)

středověk

rutina

pozorování

dovednost

intelektualismus

renesance

individualita

představivost

inspirace

emocionalita

umělec je myslitel, nikoliv věštec

zdrojem umění – vědomá myšlenka

krása je reálná a smyslová, nikoliv mystická

Forma: „historie jednoho pojmu a pěti významů“

mnohoznačnost výrazu:

- latinsky - *forma*
- řecky - *morfe aeidos*
 - *morfe* – zjevné formy - TVAR
 - *eidos* – pojmové formy – IDEA, VZOR

forma A

- uspořádání / soustava částí

- OPOZICE – elementy, složky, části (ty forma A spojuje v CELEK)

forma B

to co bezprostředně vnímáme smysly
 OPOZICE – obsah/podstata
 (např. *poezie – zvuk slov = forma,*
smysl slov = obsah)

forma C

ohraničení, kontura, tvar
 OPOZICE – látka, materiál
 (převažuje v *malířství, sochařství, architektuře*)

forma D

ARISTOTELES
 formová podstata předmětu
entelechia
 OPOZICE – náhodné vlastnosti předmětu

forma E

KANT
 přispění rozumu k porozumění předmětu
 OPOZICE - to co nevzešlo a není vytvořeno rozumem, ukazuje se to z vnějšku skrze zkušenosti

UMĚLECKÁ TVORBA

umění bez pojmu „tvorba“

ANTIKA

Umění neobsahuje tvořivost, bylo by chybné, kdyby ji obsahovalo.
 Umění je schopnost zhotovit věci.

„Příroda je dokonalá a člověk ji musí ve svých činech následovat.“
 svobodná tvořivost odděluje člověka od tohoto optimálního stavu
Umělec je objevitel, nikoliv vynálezce.

VYJÍMKA – BÁSNÍK

pojmem *poiein* (řečtina) – činnost / tvorba
 Básník má svobodu, netvoří podle pravidel.

ANTIKA – Řím

facere
creare
 -> konat, činit, tvořit

STŘEDOVĚK – KŘESŤANSVÍ

creatio ex nihilo
 činnost Boha tvořícího z ničeho
creatio continuo
 = neustálé tvoření / neustálý pohyb

RENESEANCE

M. Ficino – umělec „vymýšlí“ své dílo
 Rafael - umělec tvaruje obraz podle své ideje

Leonardo – umělec používá tvary, které v přírodě nenajdeme

Michelangelo – umělec spíše realizuje svou představu, než napodobuje přírodu

-> *umění doplňuje přírodu*

19. století

pojem tvorba – synonymum pro umělce a básníka – vytváření fikce

UMĚLECKÁ TVORBA

20. století

pojem tvorba – umění, věda, technika, příroda

LIDSKÁ TVORBA

současné chápání tvorby

NOVOST + duševní energie

*„Tvorba vyjadřuje **nové věci**, rozšiřuje hranice našeho života, objevuje **silu a nezávislost lidské duše** v jedinečnosti a neopakovatelnosti.“*

+ hédonistický účinek